

I en grundskola omhändertog personal en s.k. laserpenna, tillhörig en elev. Pennan återlämnades först efter nära ett och ett halvt år. – Fråga om de rättsliga grunderna för omhändertagandet. Även kritik för dröjsmålet med att återlämna pennan

Anmälan m.m.

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Holmsunds centralskola i Umeå kommun. Han anförde att skolan omhändertagit en laserpenna tillhörande hans son BB Sedan skolan nekat BB att få tillbaka laserpennan gjorde AA en polisanmälan om egenmäktigt förfarande. Förundersökning inleddes men lades ned. Sonen återfick inte pennan förrän efter nästan ett och ett halvt år.

Chefsjustitieombudsmannen Claes Eklundh behandlade i ett beslut den 17 augusti 1999 (dnr 2329-1999) AA:s klagomål mot Polismyndigheten i Västerbottens län och Åklagarmyndigheten i Umeå.

Utredning

Anmälan remitterades till Holmsund-Obbola kommunaldelsnämnd i Umeå kommun för utredning och yttrande. Nämnden anförde i sitt yttrande följande (hänvisningar till bilagor har utelämnats).

Kommundelsnämnden har tagit del av handlingarna och kommunaldelschefen har intervjuat berörd rektor och den då tjänstgörande områdeschefen.

Skolan har ett ansvar för elevens säkerhet och välfärd under skoltid och skolan är ett enskilt område där regler fastställs för trevnad och trygghet för alla som vistas där.

I skolan förekommer det att elever tar med sig föremål som kan vara till skada för andra om de används i korridorer och klassrum. Det kan gälla vattenpistoler, knivar, smällare och under en period var det vanligt med laserpennor i skolorna. När nya elever börjar på högstadiet i åk 7 erhåller de en skolkatalog med allmän information om skolan och även vilka ordningsregler och förhållningssätt som gäller på skolan. Den katalogen tar eleverna med sig hem så att även föräldrar får tillgång till den.

Under hela skoltiden diskuteras och informeras eleverna fortlöpande om konsekvenserna av och vikten av att visa hänsyn och respekt för andra människor. De får också fortlöpande tillsägelser då de har med sig föremål som kan vara skadliga. I de flesta fall räcker det och eleverna förstår och tar till sig resonemanget.

I detta specifika fall har skolans personal agerat utifrån de regler som gällde. Läraren omhändertog laserpennan och överlämnade den till rektorsexpeditionen. Därefter blev laserpennan liggande i ett kassaskåp, ingen efterfrågade den vid terminens slut

och därför trodde ansvarig rektor att den blivit återlämnad som brukligt var. När det uppdagades att pennan fortfarande fanns kvar i skolan överlämnades den till polisen.

Efter denna händelse har rutinerna förbättrats såtillvida att föremålet märks, eleven får ett kvitto och vårdnadshavaren ges en skriftlig information.

Kommundelsnämnden konstaterar att skolans agerande i den här typen av frågor utgår ifrån att elever, föräldrar och personal tillsammans är överens om hur man förhåller sig till varandra i skolan, och att det är ett gemensamt intresse att se till att ingen kommer till skada. I de flesta fall fungerar också samarbetet mycket bra. Olyckliga omständigheter medförde i det här fallet att ett omhändertaget föremål inte efterfrågades av förälder eller elev vid den tidpunkt som var bruklig (terminens slut) och föremålet blev kvarliggande i kassaskåpet. Detta i kombination med att rektor var i tron att återlämning skett, ledde till en onödig fördröjning. Rutinerna har förbättrats för att undvika att det händer igen.

AA bereddes tillfälle att kommentera remissvaret.

I beslut den 16 maj 2001 anförde *JO André* följande.

Bedömning

Det händer att elever medför föremål till skolan som kan skada dem själva, andra personer eller skolbyggnaden. Likaså kan elever ta med sig saker som – beroende på hur de används – kan anses mindre lämpliga inom skolans område, t.ex. mobiltelefoner och vissa typer av leksaker.

En lagregel som klart förbjuder innehav av vissa föremål inom skolans område är 1 § första stycket lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål. I bestämmelsen stadgas att knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa inte får innehas bl.a. inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs. Vad gäller skjutvapen och ammunition samt vissa föremål som jämfälls med skjutvapen gäller i stället vapenlagens (1996:67) bestämmelser.

Skolan kan anta egna ordningsregler som slår fast vilka typer av föremål som från ordnings- eller säkerhetssynpunkt inte är tillåtna att inneha eller använda inom skolans område. I det sammanhanget är bl.a. bestämmelserna i arbetsmiljölagen (1977:1160) av intresse. De bestämmelserna gäller också i skolan och i stor utsträckning även för eleverna. I 3 kap. 2 § första stycket stadgas att arbetsgivaren skall vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren (eleven) utsätts för ohälsa eller olycksfall. Sådana ordningsregler som nyss nämnts får självfallet inte vara utformade så att de strider mot lag eller annan författning.

För det fall reglerna inte respekteras av eleverna uppkommer den i detta ärende aktuella frågan om vilka åtgärder skolans personal har rätt att vidta.

Föreskrifter som medger tillrättaförande av grundskoleelever finns i 6 kap. 9 och 10 §§ grundskoleförordningen (1994:1194). Disciplinära åtgärder är tillsägelse, utvisning, kvarsittning, anmälan till rektor och hänskjutande till elevvårdskonferensen.

Någon författningsbestämmelse som uttryckligen ger skolan rätt att omhänderta elevens egendom av ordnings- eller säkerhetsskäl finns inte.

Europeiska konventionen (d. 4 nov. 1950) om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och dess tilläggsprotokoll är sedan den 1 januari 1995 gällande svensk rätt. I artikel 1 i första tilläggsprotokollet anges att varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom. Ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser. Bestämmelsen inskränker enligt andra stycket i artikeln dock inte en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner nödvändig för att reglera nyttjandet av egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalning av skatter eller andra pålagor eller av böter och viten. Tvångsmedlet beslag är exempel på en inskränkning i rätten att utnyttja egendom och regleras, förutom i rättegångsbalken, i ett stort antal lagar. Därtill finns en rad bestämmelser i olika lagar som möjliggör omhändertagande av egendom på annat sätt än genom beslag.

Av remissvaret framgår att enligt Holmsunds centralskolas rutiner tas omhändertagna föremål i förvar och återlämnas till eleven först vid terminens slut. Denna ordning är enligt min mening inte godtagbar. Förfarandet torde nämligen utgöra en sådan inskränkning i äganderätten som enligt artikel 1 i första tilläggsprotokollet fordrar lagstöd. Som ovan konstaterats saknas ett sådant lagstöd på skolans område. Även om skolan i det fall som anmälan avser hade följt sina egna rutiner, skulle den sålunda inte ha kunnat undgå kritik för sitt agerande.

Frågeställningen i ärendet föranleder i övrigt följande kommentar från min sida. Det kan inte vara ovanligt att det i skolan uppkommer situationer där det blir nödvändigt för personalen att ingripa mot en elev för att denne innehar föremål som antingen stör undervisningen eller utgör en fara för säkerheten. Med stöd av brottsbalkens nödregler kan föremål omhändertas för att avvärja omedelbar fara. I de fall det rör sig om föremål som är förbjudna att inneha enligt lag kan skolpersonalen vända sig till polisen som har rätt att ta föremålet i beslag. När det gäller möjligheten att ingripa mot andra typer av föremål och i situationer som inte är så allvarliga att de kan bedömas som nödsituationer synes rättsläget oklart. Om de ovan angivna föreskrifterna angående disciplinära åtgärder anses uttömda, eller inte användbara, kan det tyckas att skolpersonalen – som en absolut sista åtgärd – borde ha möjlighet att omhänderta ett föremål under den tid som är nödvändig för att komma till rätta med problemet. I vad mån skolförfattningarna bör kompletteras i detta hänseende är en fråga som kan vara av intresse för berört departement. En kopia av beslutet överlämnas därför till Utbildningsdepartementet för kännedom.

Ärendet avslutas.